

# СЕКЦІЯ 1

## СУЧАСНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПОРЯДОК: ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Воронецький Олександр

### ФОРМУВАННЯ НОВОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

*Анотація.* Розкрито природу концепції «beyond the system moment» та її вплив на правила гри у сучасному світі. З'ясовано можливість існування систем вищого та нижчого порядку через осмислення сьогоденної анархічної системи міжнародних відносин. Пояснюється необхідність наявності каталізатора, який би поклав початок становленню певних автономних правил гри і формування наддержавної структури через певну глобальну небезпеку, яка б визнавалася суб'єктами міжнародних відносин рівною мірою такою, що може загрожувати самому існуванню людства і змусила б держави сісти за стіл переговорів.

*Ключові слова:* «beyond the system moment», міжнародні відносини, анархія, система, світовий порядок.

*Abstract.* The article explains the nature of the concept of «beyond the system moment» and its influence on the rules of the game in a modern world. It determines the possibility of existence of higher and lower systems of order by means of understanding today's anarchical system of international relations. Through clarification, it explains the necessity of catalysator that will influence the development of the autonomous rules of the game and the formation of an above state structure due to a certain global danger. This danger could be recognized by all subjects of international relations as existential for humanity and force countries to start negotiations.

*Keywords:* «beyond the system moment», international relations, anarchy, system, world order.

Після розпаду біполярної системи міжнародних відносин і зникнення одного з її полюсів пройшло вже майже тридцять років. Тим не менш у наукових колах досі точаться дискусії з низки питань, зокрема: чи існує система міжнародних відносин зараз? Який організуючий принцип лежить в її основі? Які правила гри і якою буде наступна система? За визначенням Кеннета Волтца, система міжнародних відносин – це певна структура, що формує політичні взаємовідносини між її учасниками [9, 160–161]. З одного боку анархічність, яка досі певною мірою впорядковує міжнародні відносини, може вважатися різновидом системи [9, 59], проте не все так однозначно.

Загальні питання побудови систем міжнародних відносин були предметом досліджень багатьох вчених, з-поміж яких вітчизняні теоретики М. Мальський і М. Мацяк [4]. Російські дослідники К. Гаджиев [2], М. Ломагін [3], П. Циганков [5], приділяючи основну увагу категорії сили та геополітичним концепціям, зводять власні наукові розвідки до питання багатопольярного світу. Вже класичними стали роботи Зб. Бжезінського [1] та С. Гантінгтона [8], в основі яких реалістична парадигма міжнародних відносин і дискусія про анархію.

Історіографія цього дослідження базується, передусім, на роботах Кенета Волтца [9], зокрема в полі зору неореалістське бачення системи міжнародних відносин, сутності та природи анархії. Обмежено корисним у філософсько-теоретичному плані залишається також підхід Александра Вендта, а саме соціальне конструювання реальності [6]. Крім того, важливим аспектом нашої роботи є напрацювання Річарда Хааса про безполярний світ, що має спільні риси з «beyond the moment system» та його прогностичні ідеї стосовно майбутнього світового устрою.

Метою повідомлення є пояснення можливості існування систем вищого та нижчого порядку, а також явища «beyond the system moment», тобто Концептуалізація факторів, які працюють на формування нової системи міжнародних відносин і таких, що працюють проти.

Класичні системи або так звані системи вищого порядку організації (Вестфальська, Віденська, Версальско-Вашингтонська, Ялтинсько-Потсдамська) складаються з основи – анархії, та певної надбудови, що складається з чітко визначених правил та норм, погоджених усіма акторами (невтручання у внутрішні справи, визнання кордонів, дотримання договорів тощо). Анархія як система нижчого порядку або як атрибут систем перелічених вище існує незалежно від домовленостей великих держав. Вона є невід’ємною складовою будь-якої системи вищого порядку, але її ступінь буде зменшуватися відповідно до встановлених правил та норм, що будуть закладені в конкретну систему. Послугуючись математичною аналогією, анархія як атрибут системи вищого порядку або як система нижчого порядку організації завжди виступає найменшим натуральним числом в міжнародних відносинах.

На сьогодні міжнародні відносини існують у так званому «beyond the system moment», тобто у стані, коли попередня система вищого порядку організації вже припинила своє існування, а нова ще не створилася, тому що «баланс сил», який існує, не влаштовує головних акторів міжнародних відносин. Анархічна ж система продовжує існувати, адже, по-перше, анархія є фундаментальною основою міжнародних відносин, а, по-друге, вона практично не обмежує дії акторів. За Кеннетом Волтцем, система або структура карає порушників, прикладом може стати Німеччина у Першій та Другій світових війнах [9, 124]. Зрозуміло, що тут йдеться про систему вищого порядку організації. Система ж нижчого порядку ніяк не реагує на порушення певних правил та норм, адже їх просто не існує. Якщо автономні принципи та правила ще не створилися, актори у природний спосіб намагаються забезпечити власне виживання шляхом нарощення могутності і впливу. Міжсистемний момент затягується, адже жодна з держав не здатна створити систему самотужки. З іншого боку, жоден актор не буде припиняти гру в накопичення могутності доти, доки є бодай найменша можливість зменшити число учасників «ядра» і покращити свої позиції для встановлення правил гри у наступній системі вищого порядку, яку вдало можна охарактеризувати крилатою фразою: «Післявоєнний устрій – це устрій переможців»; «*Vae victis*».

Для того, щоб утворилася система вищого порядку, необхідний поштовх, тобто каталізатор, який би поклав початок становленню певних автономних правил гри і формування наддержавної структури. Один з вірогідних сценаріїв вдало описує концепція «колективних потрясінь». Відповідно до неї для того, щоб створилася система міжнародних відносин вищого порядку організації, необхідний дуже вагомий чинник, який би визнавався суб'єктами міжнародних відносин рівною мірою як такий, що може загрожувати самому існуванню людства і змусив би держави сісти за стіл переговорів. До таких чинників можна зарахувати: світову екологічну катастрофу; регіональний конфлікт, який загрожує перерости у світовий; посилення впливу недержавних акторів (терористичних угруповань); загроза світової / ядерної війни. Звісно, виникнення будь-якого з цих явищ не гарантує створення нової системи міжнародних відносин, тим не менш в історії таким каталізатором завжди виступала війна, яка змушувала переглянути усі основні принципи взаємовідносин держав.

Те, що ми сьогодні можемо спостерігати у міжнародних відносинах, дуже нагадує другу половину XIX ст.: порядок після Другої світової війни та «холодної війни» не може бути відновлений, проте світ ще не знаходиться на межі системної кризи [10]. Навіть попри погіршення американо-китайських відносин в певний період часу, конфронтацію з Росією, тривале протистояння на Близькому Сході чи зміни клімату, анархічна система міжнародних відносин продовжує діяти і проявляти певні риси системної організації. Хороша новина полягає в тому, що світ зовсім не обов'язково врешті-решт зазнає катастрофи; погана новина – немає жодних гарантій, що цього не відбудеться.

### Джерела та література

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Москва: Международные отношения, 1999. 256 с.
2. Гаджиев К. С. Геополитика. Москва: Мысль, 1997. 340 с.
3. Ломагин Н. А. Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики: учеб. пособ. Санкт-Петербург: Сентябрь, 2001. 166 с.
4. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с.
5. Цыганков П. А. Теория международных отношений: учеб. пособ. Москва: Гардарики, 2003. 590 с.
6. Haas R. N. How a World Oder Ends And What Comes in its Wake. *Foreign Affairs*. January / February 2019. Vol. 98. Number 1. PP. 22–30.
7. Haas R. N. The Age of Nonpolarity What Will Follow U. S. Dominance. *Foreign Affairs*. May / June 2008. Vol. 87. Number 3. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2008-05-03/age-nonpolarity> (last accessed: 30.03.2020).
8. Huntington S. P. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*. March / April 1999. Vol. 78 Number 2. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1999-03-01/lonely-superpower> (last accessed: 30.03.2020).